

Regelrådets uppgift är att granska och yttra sig över kvaliteten på konsekvensutredningar till författningsförslag som kan få effekter av betydelse för företag.

Klimat- och näringslivsdepartementet

Yttrande över En kortare instanskedja för mark- och miljöärenden (SOU 2025:122)

Regelrådets ställningstagande

Regelrådet bedömer att konsekvensutredningen inte uppfyller kraven i 6 och 7 §§ förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning.

Motivering till Regelrådets ställningstagande

Regelrådet konstaterar att förslagen bland annat syftar till att förkorta handläggningstiden för mål och ärenden enligt miljöbalken och plan- och bygglagen och att säkra näringslivets konkurrenskraft. Utifrån beskrivningarna i konsekvensutredningen är det dock svårt att bilda sig en uppfattning av förslagens konsekvenser för företag då uppskattningar, i form av kvantifieringar av påverkan på företagens kostnader, tidsåtgång och verksamhet, saknas. Vidare konstaterar Regelrådet att flera av de delaspekter som en konsekvensutredning ska innehålla, bland annat av särskilda hänsyn till små företag vid reglernas utformning, saknas.

Innehållet i förslaget

Utredaren lämnar ett antal förslag i delbetänkandet. Bland annat föreslås att:

- Kommunala beslut om lov, start- och slutbesked, förhandsbesked och tillsyn enligt plan- och bygglagen inte längre ska överklagas till länsstyrelserna utan i stället ska överklagas direkt till mark- och miljödomstolarna. Vidare föreslås att nuvarande möjlighet för Mark- och miljööverdomstolen att genom en ventil i vissa fall tillåta att en dom eller ett beslut i mål enligt plan- och bygglagen får överklagas till Högsta domstolen slopas.
- En ny instansordning för ärenden och mål enligt miljöbalken införs, där länsstyrelsen slopas i instansordningen för sådana ärenden i särskilda fall enligt miljöbalken som inleds i en kommun.
- Klagorätten för enskilda och organisationer på mark- och miljöområdet bör enligt utredningen inte begränsas
- Processen för planeringsbesked förenklas genom att samrådet med tillhörande processteg slopas.
- Den krets som kommunen ska samråda med om ett planförslag begränsas och förtydligas. Utöver länsstyrelsen, lantmäterimyndigheten och de kommuner som berörs ska samråd enligt förslaget ske med ägaren eller innehavaren av en särskild rätt till en tomt eller fastighet som ligger inom planområdet, som gränsar till planområdet eller som skiljs åt från planområdet endast av en väg eller gata. Samråd ska också ske med de myndigheter, sammanslutningar och enskilda i övrigt som har

ett väsentligt intresse av förslaget. Tidigare krav på samråd med hyresgästorganisation samt generella krav på samråd med alla kända bostadsrättshavare, hyresgäster och boende som berörs föreslås slopas.

Bedömning av delaspekter

Bakgrund och syfte med förslaget

Förslagsställaren anger att utredningen bland annat har syftat till att utreda om den totala handläggningstiden i mål och ärenden enligt miljöbalken och plan- och bygglagen kan förkortas genom en ändrad instansordning och ökade krav på prövningstillstånd samt utreda om kretsen som får överklaga kan och bör minskas när det gäller domar eller beslut. Förslagsställaren beskriver utmaningar för respektive område där förslag lämnas i remissen. I konsekvensutredningen beskriver förslagsställaren att det finns ett behov av att korta den totala handläggningstiden för överklagade domar och beslut enligt miljöbalken och plan- och bygglagen. Förslagsställaren anger att överklaganden fördröjer tidpunkten för när ett avgörande får laga kraft vilket kan få negativa konsekvenser för investeringsviljan, bostadsförsörjningen, infrastrukturen och den ekonomiska utvecklingen i stort.

Vad gäller instansordningen anger förslagsställaren att flera av de ärendetyper som överprövas i mark- och miljödomstol är sådana att överprövning kan komma att ske på flera nivåer vilket innebär att dessa ärenden har en ovanligt lång instanskedja. Vidare anges att utmaningar kopplade till enskilda och organisationers klagorätt är att klagorätten kan missbrukas, men också att det finns oklarheter mellan regleringen av klagorätten i svensk rätt och Århuskonventionens bestämmelser. Förslagsställaren har också identifierat att termer och uttryck avseende vem som får överklaga skiljer sig åt mellan plan- och bygglagen, miljöbalken och fastighetsbildningslagen.

Förslagsställaren anger att förslagen syftar till att bidra till en effektivare, mer konkurrenskraftig och samtidigt rättssäker process i ärenden enligt miljöbalken, plan- och bygglagen och fastighetsbildningslagen. Förslagsställaren anger att processen även ska hålla hög kvalitet och bidra i arbetet med att nå miljömålen, säkra näringslivets konkurrenskraft, öka investeringsviljan samt främja en effektiv industriell klimatomställning. Förslagsställaren anger vidare att den totala handläggningstiden, från att ett ärende eller mål inleds till att beslutet eller domen har fått laga kraft, ska vara så kort som möjligt.

Regelrådet finner beskrivningen av bakgrund och syfte med förslaget tydlig och därmed godtagbar.

Alternativa lösningar och effekter av om ingen reglering kommer till stånd

Förslagsställaren anger att en alternativ lösning är att genomföra stegvisa förändringar. I konsekvensutredningen anges att förslaget om ändrade dispensgrunder för Mark- och miljööverdomstolens prövning av prövningstillstånd hänger samman med förslaget om en ny instansordning för ärenden enligt plan- och bygglagen och för vissa ärenden enligt miljöbalken. Förslagsställaren anger att om förslaget om ändrad instansordning inte genomförs så blir förslaget om ändrade dispensgrunder inte lika aktuellt. Förslagsställaren anger dock att övriga förslag inte hänger ihop på ett sådant sätt att de behöver genomföras samlat, utan de kan genomföras var för sig eller tillsammans, varför ett alternativ är att överväga stegvisa förändringar eller att genomföra endast några av förslagen. Förslagsställaren anger dock att man inte ser några fördelar med att dela upp genomförandet

av förslagen och att man förordar att åtminstone förslagen i kapitel 3–7 i remissen genomförs samlat för att få ut störst total effekt på handläggningstiderna för överprövningen av de aktuella ärendetyperna.

Vad gäller effekter av om ingen reglering kommer till stånd anger förslagsställaren att fördelar med att inte förändra instansordningen i första hand skulle vara att undvika de resurser som går åt på länsstyrelser och mark- och miljödomstolar för organisatoriska förändringar, samt de resurser det skulle innebära för Mark- och miljööverdomstolen att delvis ändra sitt arbetssätt utifrån de mer begränsade dispensgrunderna för prövningstillstånd. Vidare anger förslagsställaren att en fördel med att inte införa en överklagandeavgift skulle vara att enskilda och verksamhetsutövare inte skulle påverkas ekonomiskt i de fall de väljer att överklaga en dom eller ett beslut.

Förslagsställaren anger att nackdelen med nollalternativet är att dagens utmaningar på området inte skulle lösas och att den totala handläggningstiden för detaljplaner och bygglov samt tiden för överprövning av sådana beslut och beslut om tillstånd och tillsyn enligt miljöbalken inte skulle bli kortare. Med nollalternativet skulle inte heller förslag som kan leda till kostnadsbesparingar och effektiviseringar för kommuner och företag i planprocessen kunna genomföras.

Regelrådet konstaterar att förslagsställarens resonemang om alternativa lösningar riktar in sig på hur de föreslagna lösningarna på problemet ska, eller kan, genomföras. Regelrådet finner dock att det hade varit önskvärt om konsekvensutredningen hade kompletterats med en beskrivning av vilka alternativ som har övervägts för att komma till rätta med det problem som har identifierats, till exempel för att korta den totala handläggningstiden för överklagade domar och beslut enligt miljöbalken och plan- och bygglagen. Regelrådet finner att förslagsställaren på ett tydligt sätt har beskrivit nollalternativet, inklusive fördelar och nackdelar om ingen åtgärd vidtas.

Regelrådet finner således beskrivningen av alternativa lösningar godtagbar trots önskvärda förtydliganden. Regelrådet finner beskrivningen av effekter om ingen reglering kommer till stånd godtagbar.

Förslagets överensstämmelse med EU-rätten

Förslagsställaren bedömer att författningsförslagen är förenliga med EU-rätten och att de inte är mer långtgående än vad EU-rätten kräver. Hur förslagen förhåller sig till EU-rätten beskrivs mer ingående i övriga delar av remissen. Förslagsställaren anger vidare att några av förslagen innebär att den svenska regleringen ändras i syfte att den tydligare ska leva upp till de krav som EU-rätten ställer.

Regelrådet finner beskrivningen av förslagets överensstämmelse med EU-rätten tydlig och därmed godtagbar.

Särskild hänsyn till tidpunkt för ikraftträdande och behov av speciella informationsinsatser

Förslagsställaren föreslår att samtliga författningsförslag i betänkandet bör träda i kraft den 1 januari 2028, vilket anges vara det tidigaste möjliga datumet med hänsyn tagen till den tid som krävs för arbetet med remittering och utarbetandet av en proposition med lagförslagen. I konsekvensutredningen finns ingen beskrivning av behov av speciella informationsinsatser.

Regelrådet konstaterar att en beskrivning av behov av speciella informationsinsatser saknas, vilket är en brist.

Regelrådet finner beskrivningen av särskild hänsyn till tidpunkt för ikraftträdande tydlig och därmed godtagbar. Regelrådet finner avsaknaden av en beskrivning av behov av speciella informationsinsatser bristfällig.

Berörda företag utifrån antal, storlek och bransch

Vad gäller förslagen om en ändrad instansordning för vissa kommunala beslut samt ändrade dispensgrunder anger förslagsställaren att det enligt miljöbalken finns drygt 6 000 tillståndspliktiga verksamheter varav cirka 400 är så kallade B-verksamheter och drygt 60 000 är så kallade C-verksamheter. Därutöver anges att andra företag kan beröras som bedriver miljöfarlig verksamhet som varken är tillstånds- eller anmälningspliktig, så kallad U-verksamhet. Förslaget om en ändrad instansordning kan således påverka dels företag som söker tillstånd till B-verksamheter eller anmäler en C-verksamhet, dels företag som bedriver A-verksamhet, men som exempelvis anmäler en ändring av verksamheten eller mottar ett föreläggande från sin tillsynsmyndighet. Förslagsställaren anger vidare att Svenskt Näringsliv har genomfört en enkätundersökning 2021 som visade att 60 procent av de tillfrågade företagen hade miljötillståndspliktig verksamhet. Bland de största företagen var andelen närmare 90 procent. Även bland mikroföretagen var det mer än 40 procent som angav att de måste ha miljötillstånd.

Regelrådets konstaterar att förslagsställarens beskrivning av berörda företag innehåller en uppskattning av antalet företag samt ungefärliga storleksförhållanden. Utifrån förutsättningarna i ärendet bedömer Regelrådet att beskrivningen är tillräckligt tydlig. Förslagsställaren hade dock kunnat förbättra beskrivningen genom att ge vissa exempel, till exempel om hur många företag som utifrån förslaget inte längre skulle kunna få en andra prövning i mark- och miljödomstolen.

Regelrådet finner således beskrivningen av berörda företag godtagbar trots önskvärda förtydliganden.

Påverkan på berörda företags kostnader, tidsåtgång och verksamhet

Gällande förslaget om ändrad instansordning bedömer förslagsställaren att berörda företag gynnas av den nya instansordningen, framför allt genom att tiden från det att ett beslut fattas till dess det har fått laga kraft skulle förkortas med cirka fyra månader. Förslagsställaren bedömer att den kortare handläggningstiden medför att etableringen av nya bostäder och verksamheter kan komma till stånd tidigare än vad som är fallet i dag och att uppförandet och färdigställandet av ny bebyggelse för bostads- eller kontorsändamål kan ske i ett snabbare tempo.

Förslagsställaren bedömer att införandet av en avgift för överklagande av dom eller beslut till mark- och miljödomstol och Mark- och miljööverdomstolen i mål eller ärenden enligt miljöbalken och plan- och bygglagen endast innebär en marginell negativ påverkan på företag i form av ytterligare avgifter och anger att den föreslagna avgiften är en relativt liten kostnad för verksamhetsutövaren i sammanhanget. Förslagsställaren bedömer samtidigt att positiva effekter uppstår då en överklagandeavgift kan bidra till färre så kallade okynnesöverklaganden vilket i sin tur kan bidra till att fler beslut och domar får laga kraft tidigare.

Förslaget om ändrade dispensgrunder begränsar möjligheten att få en andra domstolsprövning i Mark- och miljööverdomstolen av ärendet i sak, vilket förslagsställaren anger kan uppfattas som en negativ konsekvens.

Vidare bedömer förslagsställaren att de förslag som rör detaljplaneprocessen kan innebära positiva konsekvenser för företag. Bland annat anger förslagsställaren att förslaget att kostnader som har fördelats i ett plankostnadsavtal inte också ska få tas ut genom en planavgift bör bidra till lägre planavgifter, vilket är positivt för berörda byggherrar och fastighetsägare. Vidare bedöms förslagen om förtydliganden och förenklingar i kommunens detaljplaneprocess, inklusive en förenklad process för att begära planeringsbesked, innebära positiva konsekvenser för berörda byggföretag genom att både tiden och kostnaderna för planlägningsarbetet bör minska.

Regelrådet konstaterar att beskrivningen av påverkan på företagens kostnader, tidsåtgång och verksamhet är kvalitativ och att kvantitativa uppskattningar saknas. Eftersom ett syfte med förslaget är att förkorta processen för mark- och miljöärenden vore det enligt Regelrådet angeläget att uppskatta vad detta innebär i ekonomiska termer för företag. För att ge någon indikation om detta hade förslagsställaren till exempel kunnat beskriva vilka merkostnader som uppstår idag till följd av långa väntetider, exempelvis för tiden från det att ett beslut fattas till dess det har fått laga kraft, samt hur dessa kostnader skulle påverkas om tiden skulle förkortas med cirka fyra månader, eller hur mycket administrativ arbetstid som ett exempelvis företag idag lägger på detaljplaneprocessen, samt i vilken utsträckning denna arbetstid skulle förkortas med de förenklingar som föreslås.

Regelrådet finner således beskrivningen av påverkan på företagens kostnader, tidsåtgång och verksamhet bristfällig.

Påverkan på konkurrensförhållandena för berörda företag

Förslagsställaren gör bedömningen att förslagen inte medför någon konkurrensmässig påverkan för berörda företag eftersom förslagen är generella och kommer att gälla på samma sätt för alla berörda företag.

Regelrådet konstaterar att, även om förslagen är generella, så är det otydligt beskrivet i konsekvensutredningen hur dagens regler påverkar små, medelstora samt stora företag samt hur de föreslagna ändringarna påverkar kostnaderna hos företag av olika storlekar. Därav är det också mycket svårt att bilda sig en uppfattning av om kortare process för mark- och miljöärenden exempelvis skulle kunna förbättra förutsättningarna för små- och medelstora företag i en viss bransch.

Regelrådet finner således beskrivningen av påverkan på konkurrensen bristfällig.

Regleringens påverkan på företagen i andra avseenden

Konsekvensutredningen saknar en beskrivning av regleringens påverkan på företagen i andra avseenden.

Regelrådet konstaterar att en beskrivning av regleringens påverkan på företagen i andra avseenden saknas. Regelrådet ser i detta fall inte något som uppenbart talar för någon sådan påverkan, varför avsaknaden av en beskrivning inte är någon avgörande brist.

Regelrådet finner således avsaknaden av en beskrivning av påverkan på företagen i andra avseenden godtagbar.

Särskilda hänsyn till små företag vid reglernas utformning

En beskrivning av särskilda hänsyn till små företag vid reglernas utformning saknas.

Regelrådet konstaterar att en beskrivning av särskilda hänsyn till små företag saknas, vilket är en brist. Vidare framgår det inte i konsekvensutredningen hur dagens regler påverkar små företag samt vilken effekt de föreslagna ändringarna väntas leda till. Regelrådet finner avsaknaden av en beskrivning av särskilda hänsyn till små företag vid reglernas utformning bristfällig.

Regelrådet behandlade ärendet vid sammanträde den 6 maj 2026.

I beslutet deltog Anna-Lena Bohm, ordförande, Hans Peter Larsson, Roland Sigbladh, Lars Silver och Mats Wiberg.

Ärendet föredrogs av Erik Palm.

Anna-Lena Bohm
Ordförande

Erik Palm
Föredragande